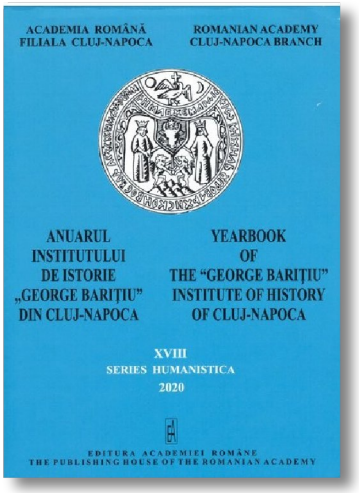

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Scurte considerații referitoare la comunicarea normelor și conținutul acestora

Andreea Elena Matic

How to cite this article:
Matic, Andreea Elena (2020) *Scurte considerații referitoare la comunicarea normelor și conținutul acestora*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 18, pp. 367–378. DOI: 10.5281/zenodo.22964427

© 2020: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

SSCURTE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA COMUNICAREA NORMELOR ȘI CONȚINUTUL ACESTORA

Andreea Elena Matic

Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice,
Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați

Abstract. *BRIEF CONSIDERATIONS REGARDING THE CONTENT AND THE COMMUNICATION OF THE LEGAL NORMS. In the present paper, we aim to analyze several aspects linked to the content of the legal provisions, communication of law and theories about the truth. As social beings, our lives take place in groups and we rely on others and on society to achieve our individual purposes. In order to function properly, the society must be guided by a set of rules that are known and understood by all its the members. In the process of enactment and application of the law, a language is used to transmit the information. The language doesn't include all the intellectual input and the entire idea of the legislator, but there is no other way to communicate the rule. And, without communication, the law cannot be known, understood and obeyed. We present in the paper important arguments regarding the communication of the norms, the lack of precision of any language, and the necessity that the law to reflect reality. Law is the necessary frame for a quality life in society. Through a proper legal system, we are able to achieve our personal goals, search for happiness, keep our health, raise our children and so on. We also referred in the paper to the philosophical theories regarding the truth, as we consider that they are important for a good establishment of the law.*

Keywords: *philosophy of law, truth, ethics, law, language, communication*.

INTRODUCERE

Lumea în care trăim, societatea, este un sistem pe care îl construim împreună cu ceilalți și îl împărțimcu cu ei în fiecare zi. Descoperirile științifice care transformă în realitate instrumente care cu zece ani în urmă erau de domeniul imaginarului, structurarea lumii pe diverse paliere de activitate (de exemplu, persoane care se pricep la anumite domenii și la care apelăm atunci când este necesar: medici, avocați, mecanici etc.) și dorințele individuale de atingere a scopurilor proprii implică un nivel al interacțiunilor sociale și al comunicării fără precedent în istorie. Societatea este extrem de dinamică, iar comunicarea și prelucrarea informațiilor constituie elemente esențiale ale vieții omului contemporan.

Anuarul Inst. de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XVIII, 2020, p. 367–378

În toată această complexitate, nevoia de norme cu ajutorul cărora să ne atingem scopurile și să prevenim abuzurile este din ce în ce mai mare. Viața socială, comunicarea și respectarea regulilor sunt necesare pentru a avea o viață de calitate. Sociabilitatea ființei umane impune aceste interacțiuni pentru buna desfășurare a vieții individuale.

În lucrarea de față, ne propunem să analizăm aspecte referitoare la normele juridice, mai ales din perspectiva faptului că acestea sunt formulate și comunicate prin intermediul unui limbaj. Aproape toate acțiunile umane implică interacțiuni sociale cu ceilalți, „iar legea, care oferă cadrul necesar pentru desfășurarea acțiunilor umane, oferă totodată și cadrul necesar pentru comunicare" (Hoecke, 2002, p. 9).

Legea însăși nu poate exista și nu poate fi aplicată în absența comunicării. Comunicarea este necesară și se realizează între: „legiuitor și cetățeni, instanțe și părți la procese, legiuitor și sistemul judiciar, părțile diferitelor contracte, părțile din cadrul proceselor" (Hoecke, 2002, p. 9). Conștientizare legăturii intrinseci dintre norme și comunicare evidențiază rolul legilor în buna desfășurare a interacțiunilor umane, a vieții în societate. Mai mult chiar, în filosofia contemporană s-a impus ideea că gândirea rațională și lucrurile pe care le acceptăm ca fiind adevărate sunt rezultatul comunicării și acordului dintre oameni. Folosirea limbajului este necesară pentru comunicare, dar, tot prin intermediul limbajului, sunt stabilite și alte aspecte esențiale ale vieții sociale: sinceritatea indivizilor, raportarea la reguli etice etc.

Limbajul este absolut necesar pentru formularea normelor juridice și

> intervine, ca instrument tehnic esențial, în funcționarea efectivă a dreptului pozitiv, dat fiind că acesta, urmărind înainte de toate să transpună anumite reguli de conduită exterioară în viața practică a oamenilor, trebuie să aibă priză asupra voințelor, prin intermediul inteligenței, singura capabilă să îndrume mișcările acestora, sugerând motivele ce le pot determina. Or, aceste motive, la rândul lor, se traduc cu necesitate în concepte; iar conceptele se comunică în mod normal de la intelect la intelect cu ajutorul cuvintelor și frazelor care le încorporează și le fac asimilabile conform cu legile naturale ale limbii. (Gény, 2015, p. 85)

În acest proces apare problema modului în care ideile legiuitorului cu privire la norme sunt transpuse în limbaj. Procedeul este complicat și de multe ori exprimarea lingvistică a normei nu cuprinde toate nuanțele pe care ar fi intenționat legiuitorul să le transmită. Se întâmplă ca norma formulată să fie mai generală decât s-a intenționat sau, din contră, prea restrânsă. Atunci, în procesul aplicării legii, cetățenii trebuie să înțeleagă intenția legiuitorului pentru a respecta legea. Desigur că nerespectarea legii nu decurge neapărat din faptul că destinatarii nu au înțeles conținutul normei, ci, mai ales, din faptul că, încercând să-și atingă scopurile cât mai ușor, unii oameni eludează intenționat norma. Apoi, dacă norma este încălcată, intervine judecătorul, pentru a asigura respectarea ei, repararea preudiciului și, la nevoie, aplică sancțiuni. Misiunea judecătorului este de a aplica

norma generală la cazuri particulare, iar la motivarea hotărârilor trebuie să aibă grijă ca încadrarea juridică să fie realizată cât mai clar și mai inteligibil, astfel încât părțile să înțeleagă care este norma juridică aplicabilă situației lor de fapt litigioase. Practicianul, în special avocatul, trebuie să găsească acele norme juridice care pot fi aplicabile clientului său și îi fac situația mai ușoară sau îi oferă câștig de cauză.

Acest joc al elaborării, aplicării, interpretării și modificării legii este continuu. Societatea, fiind foarte rapidă și dinamică, trebuie urmată îndeaproape de legiuitor pentru ca relațiile sociale să se desfășoare cât mai armonios și echitabil. Dreptul este mereu cel puţin cu un pas în urma realității, dar legiuitorul, magistrații și practicienii trebuie să facă eforturi continue pentru a răspunde în timp real nevoilor generale și particulare ale comunităților și ale indivizilor. Evident, reprezentanții unor societăți sunt mai eficienți decât ai altora, dar globalizarea face ca informațiile să fie transmise mai rapid, iar adaptarea să fie mai ușoară. Un exemplu de situație extraordinară, apărută rapid la nivel de mapamond, este răspândirea pandemică a Coronavirusului. Practic, statele au trebuit să adapteze foarte rapid legislația la realitate.

NORMĂ ȘI COMUNICARE

Comunicarea este esențială pentru ființa umană așa cum este, de altfel, și pentru celelalte specii. Prin comunicare sunt posibile interacțiunea, înțelegerea, conviețuirea și supraviețuirea membrilor grupului. La modul general, prin comunicare se înțelege transmiterea de informații de la un emițător către un receptor, printr-un canal sau un mediu de comunicare, care este familiar și cunoscut ambilor, în scopul de a produce un efect. Transmiterea mesajului trebuie să se facă prin intemediul unui limbaj cunoscut bine atât de către emițător, cât și de către destinatar, altfel comunicarea nu își atinge scopul. Dacă mesajul a fost sau nu înțeles și receptat corect se poate observa din feedback, răspunsul receptorului la mesaj. Este de la sine înțeles că lipsa unui limbaj comun acceptat și înțeles de partenerii procesului de comunicare conduce la eșecul transmiterii mesajului și neprimirea unei reacții adecvate.

În ceea ce privește ființa umană, comunicarea implică, de cele mai multe ori (dar nu neapărat exlusiv), un limbaj verbal articulat care este specific speciei. De comunicat, comunică între ei membrii tuturor speciilor, iar recent s-a descoperit că acest proces este mult mai evoluat și complex și la celelalte specii decât se credea în trecut (De Waal, 2019). Totuși, comunicarea umană este mai complexă și diversificată, ea vizând atingerea unor scopuri mai diverse și răspunzând la nevoile unei vieți sociale care se desfășoară pe multe paliere.

Viața socială necesită comunicare între membrii grupului și implică respectarea unui set de reguli care fac posibilă conviețuirea. Aceste reguli sociale cuprind norme juridice, morale, religioase etc. În societatea contemporană, normele juridice au

caracter preponderent, reglementând aproape toate domeniile vieții indivizilor, de la momentul nașterii (uneori chiar al concepției) și până la momentul decesului.

Întreaga existență a normelor juridice este strâns legată de procesul comunicării, care se derulează în diferite modalități, de la adoptare și până la ieșirea din vigoare. Așa cum a observat și Ion Craiovan (2017), aceste procese sunt încă insuficient analizate, iar

> procedura adoptării legii, procesele comunicaționale care au loc vor fi puse într-o altă lumină, cu semnificații inclusiv juridice noi, în contexte comunicaționale care apelează, așa cum am ilustrat, la termeni și expresii ca: informație, semn, simbol, semnificație, emițător, mesaj, codare, surplus irelevant de informație, zgomot de fond, aspecte sintactice, semantice și pragmatice ale informației, intenționalitate, circuite profesionale și instituționale ale transferului de informație, matrice informaționale ș.a.. (Craiovan, 2017, p. 3).

Dreptul însuși este realizat și respectat prin mijlocirea comunicării, fiind, practic, o formă de interacțiune umană care există și se desfășoară prin intermediul unui mediu lingvistic, al unei comunicări între membrii grupului (Hoecke, 2002, p. 19).

Norma juridică, numită generic lege, „este gândirea juridică deliberată și conștientă, exprimată de organe speciale, care reprezintă voința preponderentă a unei mulțimi asociate.[...] legea este pronunțarea solemnă a dreptului, expresia sa rațională" (Del Vecchio, 1997, p. 229). Importanța elaborării legilor a fost conștientizată încă din Antichitate; de exemplu, filosoful stoic grec Crisip considera că legea este „regina tuturor lucrurilor divine și umane, criteriul justului și al injustului; iar pe aceia care sunt chemați de natură la viața civilă, îi învață ceea ce trebuie să facă și le interzice ceea ce nu trebuie să facă" (apud. Del Vecchio, p. 229).

În orice sistem de drept funcțional, respectarea normei, aplicarea ei și sancționarea comportamentului nelegal sunt legate intrinsec de cunoașterea și înțelegerea conținutului normelor. Pentru a fi aplicată, orice normă trebuie să fie cunoscută de toți cei cărora li se adresează. Cunoașterea legii este asigurată prin comunicarea ei către destinatari. Cu secole în urmă, comunicarea legilor se realiza „pe calea strigărilor sau proclamărilor în Biserică" (Del Vecchio, 1997, p. 230). Astăzi, legile și celelalte acte normative se publică și devin astfel accesibile tuturor, iar normele individuale se comunică direct celor vizați. Deși nu există certitudinea că prin publicare legea este efectiv cunoscută de toată lumea, cunoașterea legii publicate este o prezumție legală absolută (presupunem că toată lumea o cunoaște) și nimeni nu poate invoca în apărarea sa necunoașterea legii pe care a încălcat-o (acesta fiind un principiu juridic care datează din perioada dreptului roman - *nemo censetur legem ignorare)*.

De altfel, în societatea contemporană, există mai multe probleme legate de acest aspect: volumul extraordinar de mare de norme juridice, prea multe pentru a pretinde că fiecare dintre noi (sau măcar unii) să le cunoaștem pe toate, faptul că cele mai competente site-uri cu legislație actualizată nu sunt gratuite și caracterul

foarte tehnic al normei juridice. Toate acestea conduc la faptul că legea este greșit sau insuficient cunoscută. Însă toate problemele menționate mai sus le rezolvă fiecare persoană în parte atunci când dorește să își exercite un drept sau să desfășoare o anumită activitate. De exemplu, cel care dorește să desfășoare activități comerciale trebuie să-și însușească legislația specifică, cel care scrie o carte și dorește să o publice va afla detalii despre normele care reglementează dreptul de autor și așa mai departe. Cu alte cuvinte, după cum s-a reținut în literatura de specialitate, „publicarea nu urmărește atât cunoașterea efectivă a legii din partea tuturor, cât *posibilitatea* acestei cunoașteri, pe care fiecare o poate dobândi, fie singur, fie cu ajutorul tehnicienilor" (Del Vecchio, 1997, p. 231).

Viața socială este reglementată prin norme, iar normele juridice apar ca o necesitate atunci când un raport social devine prea complex pentru a fi gestionat pur și simplu de către participanți. Reglementarea are rolul de a stabili modul de desfășurare a raportului social în așa fel încât fiecare dintre participanți să își atingă scopurile legitime, cu asigurarea respectării drepturilor celorlalți membri ai raportului respectiv, în special, și ale tuturor membrilor societății în general.

Normele care reglementează raporturi sociale au caracter general și impersonal, ele însele fiind

> entități ideale, ne-temporale și ne-spațiale, întocmai cum conținuturile propoziționale in se (în sensul lui Bolzano), numerele prime sau figurile geometrice sunt entități ideale. Cu toate acestea, normele, când sunt aprehendate în legătură cu instituțiile sociale reale, cu care se asociază, au un gen de realitate socială. (Weinberger, 2015, p. 140)

În realitatea socială, ontică, a existenței, apare necesitatea formulării unei norme (deontice), pentru ca drepturile indivizilor să fie respectate, iar obligațiile duse la îndeplinire. În acest mod apare legătura dintre ceea ce este/există și cum trebuie să funcționeze lucrurile. Așa cum observa Weinberger (2015), deși la prima vedere norma juridică apare dintr-o necesitate pragmatică, pentru a asigura o mai bună funcționare a societății și satisfacerea indivizilor care formează societatea, ea nu trebuie redusă la pragmatic. Conform acestui filosof,

> distincția dintre ontic și deontic este întemeiată epistemologic și metodologic ca o distincție semantică. Onticul este obiectiv; aici se poate vorbi despre criterii obiective de verificare sau falsificare a diferitelor enunțuri de existență. Chiar și atunci când metodele de verificare sau falsificare furnizează doar o cunoaștere probabilă și nu dau decât un verdict provizoriu cu privire la ceea ce există, această cunoaștere se vrea a fi întotdeauna obiectivă, adică o descriere a ceea ce are loc în fapt. Normele nu există *per se,* ci ca elemente ale unui sistem volițional. Nu există o realitate deontică obiectivă. N-ar avea niciun sens să se încerce verificarea sau falsificarea enunțării << *x trebuie să fie*>> prin metode de felul celor folosite pentru verificarea sau falsificarea enunțării << *x are loc*>>*;* pentru că obligativitatea sau nu a lui x este independentă de existența sa. (Weinberger, 2015, p. 143)

Revenind la ideea inițială, relația dintre normă și comunicarea ei este foarte strânsă. Orice normă trebuie să fie formulată lingvistic și comunicată destinatarilor săi: atât celor care trebuie să o respecte, cât și celor care trebuie să asigure punerea ei în aplicare și să sancționeze nerespectarea prescripției cuprinse în textul ei. În ceea ce privește comunicarea normei, Weinberger identifică trei elemente esențiale: „(a) diferențierea sferei prescriptive de cea descriptivă, (b) exprimare conținutului specific normativ și (c) determinarea conținutului normei" (Weinberger, 2015, p. 150). Norma descrie un comportament dezirabil, permite un anumit comportament sau, din contră, îl interzice. Chiar dacă are un caracter descriptiv, ea nu descrie ceea ce este, ci descrie ceea ce ar trebui să fie. Astfel, în anumite situații, teoretic, conținutul unei norme poate să descrie o conduită care nu are nicio legătură cu realitatea ontică și este pur ideală. Totuși, o asemenea formulare nu este indicată pentru o normă juridică, deoarece rolul acesteia este de a reglementa o relație socială.

În esență, orice normă prescrie o anumită conduită, descrie cum ar trebui să fie comportamentul destinatarului normei într-o anumită situație și ce ar trebui să se întâmple dacă nu este respectată (aplicarea unei eventuale sancțiuni). Astfel, atunci când ni se comunică o normă, noi trebuie să fim capabili să distingem între descrierea faptelor și prescripția din conținutul normei. Trebuie să înțelegem care este comportamentul faptic corect prin raportare la acea normă.

Cunoașterea normelor echivalează cu înțelegerea conținutului lor, iar „comunicarea normelor trebuie, în orice caz, concepută în așa fel încât, în cazul ideal al comunicării perfecte, gândul normativ comunicat să coincidă cu gândul normativ recepționat de destinatar" (Weinberger, 2015, p. 152). Aceste precizări sunt necesare în contextul în care, uneori, norma juridică este formulată într-un mod mai puțin inteligibil, este fie mai largă, fie mai îngustă decât a intenționat legiuitorul. Și atunci, pentru ca aplicarea legii să fie corectă, destinatarii trebuie să intuiască ce a urmărit de fapt legiuitorul și să treacă cumva peste deficiența lingvistică a felului în care a fost formulată norma. Sistemul de norme trebuie să aibă coerență internă pentru a putea fi aplicat. Cu alte cuvinte, nu trebuie să conțină contradicții interne, ca orice sistem de propoziții.

Atât legiuitorul, cât și practicienii dreptului sunt conștienți că

> limbajul este neputincios să transmită întocmai reprezentările minții, pentru că el nu servește decât ca intermediar, ca mijloc de a trezi în cel căruia i se adresează un gând analog gândului format în cel ce folosește limbajul. Ar fi deci zadarnic să căutăm în el o reproducere directă a ideilor, despre care știm deja că nu sunt, la rândul lor, decât o redare imperfectă a realităților corespunzătoare. Dar văzând în limbă ceea ce ea este, un simplu instrument de comunicare a unor fapte psihologice prin semne schimbate între ființe inteligente, se pune doar problema de a o folosi cât mai bine pentru scopul pe care îl urmărim și care se reduce, în esență, la transpunerea anumitor injocțiuni în viața practică a oamenilor. (Gény, 2015, p. 87)

Formularea legilor preia, în primul rând, expresii din limbajul curent care descriu relațiile sociale pe care le reglementează. Există, de asemenea, și un limbaj propriu al dreptului, cu termeni și expresii specifice, care sunt de două tipuri: preluați din limbajul cotidian, dar folosiți cu sens specific juridic, și termeni propriu-zis juridici. În tot cazul, pentru a fi corect aplicată norma, trebuie să fie formulată clar, precis, inteligibil și fără contradicții.

NORMA ȘI CONCEPTUL DE ADEVĂR ÎN FILOSOFIE ȘI DREPT

Adevărul este un concept fundamental al cunoașterii umane. Tot ceea ce putem cunoaște, tot ceea ce descoperim, orice teorie nouă trebuie să treacă testul adevărului. Adevărul poate fi considerat una dintre cele mai importante valori ale civilizației omenești, iar efortul depus de umanitate pentru descoperirea adevărului este continuu.

Atingerea scopurilor noastre depinde de cât de corect este formată imaginea noastră cu privire la lumea înconjurătoare. Normele care reglementează buna desfășurare a vieții sociale trebuie să reflecte realitățile sociale și să specifice metode eficiente și realizabile de atingere a scopurilor și de împiedicare a lezării drepturilor celorlalte persoane. Astfel, noțiunea de adevăr este relevantă și în ceea ce privește desfășurarea vieții sociale în condiții armonioase și de atingere a scopurilor individuale.

Aflarea adevărului este deosebit de importantă și în filosofie și drept. Dar, pentru a ști dacă am aflat adevărul, este necesar să știm ce este adevărul. Principalele teorii filosofice referitoare la natura adevărului sunt: adevărul corespondență, adevărul coerență, teoria pragmatică cu privire la adevăr și teoria semantică. În ultimul secol au apărut și alte accepțiuni cu privite la adevăr: adevăr-veridicitate, adevăr-justețe etc.

Conform filosofilor scolastici care au preluat majoritatea ideilor aristotelice, adevărul este *adequatio rei intellectus,* adică adecvarea intelectului omenesc la realitate. Spre deosebire de adevărurile matematicii care sunt perene – ceea ce era valabil în geometria clasică în antichitate este și acum –, celelalte tipuri de adevăr sunt influențate de epocă, de contextul istoric al celui care își adecvează intelectul la lucrurile din exterior. Astfel, adevărurile matematice sunt imuabile, necesare, pe când adevărul în celelalte domenii ale cunoașterii (istoria, dreptul, gramatica etc.) nu sunt astfel.

Conceptul general de adevăr nu are același conținut în filosofia celor mai cunoscuți gânditori. Fiecare filosof a construit o imagine conceptuală a adevărului care depinde de viziunea lui generală despre lume și despre cunoaștere. Acest lucru a fost subliniat în epoca noastră de mai mulți gânditori, dar mai ales de Heidegger. El a marcat o poziție în istoria filosofiei, descoperind în filosofia grecească un concept al adevărului despre care gândirea europeană nu avea idee (Dumitriu, 1984, p. 18).

Prin urmare, fiecare epocă, fiecare civilizație și diferiți filosofi au avut concepții proprii cu privire la noțiunea de adevăr și la conținutul acesteia. În genere, ideea de adevăr s-a construit diferit, ca un deziderat, un scop pe care nu ești niciodată sigur că l-ai atins, existând foarte multe credințe cu privire la ceea ce este adevărat și ce nu. Unii caută permanent adevărul, alții susțin că nu vom ști niciodată dacă l-am găsit.

Filosoful Jűrgen Habermas (1983) a surprins acest aspect atunci când a afirmat că nu există adevăr absolut, ci doar pretenții de adevăr:

> adevărul este o pretenție de validitate pe care o asociem enunțurilor în măsura în care le susținem. Susținerile aparțin actelor de vorbire constatative. În măsura în care susțin ceva, ridic pretenția că enunțul pe care îl susțin este adevărat. Această pretenția pot să o ridic pe drept sau pe nedrept. Susținerile nu pot să fie nici adevărate, nici false, ele sunt îndreptățite sau neîndreptățite. (Habermas, 1983, p. 409)

Cu alte cuvinte, dacă susținerile sunt logic valide pot fi acceptate de către auditor, în caz contrar ele urmând a fi contrazise sau combătute.

Disputele legate de problema adevărului se pot explica și

> prin faptul că lucrurile sensibile, ca obiecte epistemice, sunt inepuizabile, nelimitate în privința calităților, însușirilor, relațiilor dintre părțile lor etc., iar subiecții epistemici sunt limitați în capacități și mijloace de cunoaștere; obiectele epistemice ale naturii sunt materiale (conțin substanță, energie, au dimensiuni etc.), iar cunoștințele despre ele sunt imagini ideale (nu au masă, energie, volum ș.a.). (Mohorea, 2006, p. 49)

Una dintre cele mai cunoscute teorii referitoare la adevăr este teoria adevărului corespondență. Conform acestei teorii, judecățile emise sunt adevărate dacă corespund sau concordă cu faptele pe care le descriu. Această teorie a fost susținută inițial de Aristotel, iar ulterior și de alți filosofi.

Pentru Aristotel, „valoarea epistemologică a adevărului stă în aceea că o afirmație sau o negație sunt adevărate dacă leagă sau despart în mintea noastră ceea ce este legat sau despărțit în realitate, despre care se afirmă sau se neagă.” (Tiutiuca, 2010, p. 58).

Immanuel Kant (1781/1998, p. 99) a arătat că definiția nominală a adevărului este acordul cunoştinţei cu obiectul ei, care este aici admis şi presupus; se cere însă a se şti care este criteriul universal şi cert al adevărului oricărei cunoştinţe.

Kant (1781/1998) continuă raționamentul prin a afirma că

> o cunoștință este falsă dacă nu concordă cu obiectul la care este raportată, deși ea conține ceva care ar putea fi valabil despre alte obiecte. Un criteriu universal al adevărului ar fi acela de a fi valabil pentru toate cunoștințele, fără deosebire de obiectele lor. (p. 100)

Totuși, filosoful concluzionează că nu există un criteriu universal despre adevărul obiectelor lumii materiale. Din punct de vedere logic putem stabili validitatea unei propoziții raportată la forma ei logică, dar, chiar dacă propoziția este logic corectă, ea poate afirma ceva care este în contradicție cu trăsăturile obiectului pe care îl descrie. Astfel, noțiunile de adevăr și validitate logică sunt diferite, dar strâns legate între ele. Prin urmare, „putem considera validitatea drept un *atribut* al adevărului formal, care poate fi denumit *adevăr-validitate"* (Mohorea, 2016, p.53).

Pentru a putea exprima adevăruri legate de obiectele și evenimentele lumii fizice, este necesar să formulăm propoziții logic valide care să descrie trăsăturile obiectelor sau evenimentelor respective. Trebuie să existe o corespondență între judecățile noastre și lumea fizică pe care o descriem prin intermediul lor. Dat fiind faptul că ceea ce descriem din lumea exterioară cu ajutorul propozițiilor sunt proprietăți ale obiectelor și relații dintre obiecte, unii filosofi (de exemplu, B. Russell, 2004) afirmă că ceea ce putem afirma despre lumea exterioară se referă la fapte, și nu la obiecte. Conform lui Russell, nu putem susține că o propoziție este adevărată sau falsă fără a examina conținutul ei prin raportare la lumea exterioară. Adevărul sau falsitatea unei propoziții rezultă din corespondența conținutului ei cu ceea ce poate fi observat sau cunoscut în lumea exterioară. Deoarece lucrurile sunt cunoscute prin intermediul proprietăților lor și relațiilor pe care le au unele față de altele, Russell (2004) afirmă că lucrurile sunt fapte.

Ludwig Wittgenstein (2001) a afirmat, de asemenea, că există o corespondență între faptul descris și propoziția adevărată care îl descrie: „Propoziţia ne comunică o stare de lucruri, aşadar, ea trebuie să fie conectată în mod esenţial cu starea de lucruri" (p. 98).

Principala problemă a teoriei adevărului corespondență este că, prin intermediul propozițiilor sau judecăților, oamenii transmit ceea ce cred ei că există sau cum cred ei că este un anumit obiect sau o anumită situație de fapt, fără a putea fi vreodată siguri că ceea ce afirmă este un adevăr obiectiv sau doar ceva despre care cred ei, la un moment dat, că ar fi un adevăr obiectiv.

Aflarea adevărului este foarte importantă și în domeniul dreptului. În drept însă, chestiunea nu este atât de profund problematică ca în alte științe atunci când vorbim despre descoperirea adevărului. Raportat la o serie de fapte (dovedite adevărate sau reale), legiuitorul emite acte normative care reglementează raportul social, iar judecătorul trebuie să decidă ce este de făcut atunci când, din probele administrate, reiese că, în fapt, o normă juridică a fost încălcată. Dacă propozițiile noastre descriu fapte adevărate, care s-au întâmplat în realitate, atunci propozițiile sunt adevărate. Habermas (1983) afirmă acest lucru în lucrarea *Cunoaștere și comunicare:*

> un fapt este ceea ce face adevărat un enunț; de aceea spunem că enunțurile redau, descriu, exprimă faptele, iar lucrurile și evenimentele, persoanele, și exprimările lor, adică obiectele experienței, sunt, dimpotrivă, acelea asupra

> cărora facem susțineri și despre care susținem ceva; ceea ce susținem despre obiecte, atunci când susținerea este îndreptățită, este un fapt. (p. 412-413)

Prin susținerile noastre transmitem celorlalți informații cu privire la experiențele noastre. Mai departe, ceea ce este analizat nu se referă la fapte, ci la exprimarea noastră, la susținerile sau argumentările noastre despre acele fapte. În acest context apare și noțiunea de discurs, iar Habermas (1983) afirmă următoarele:

> prin cuvântul *discurs* eu introduc forma de comunicare caracteristică de argumentare, în care pretenţiile de validitate sunt tematizate şi cercetate în ceea ce priveşte îndreptăţirea lor. Discursurile pretind mai întâi o suspendare a coerciţiilor acţiunii, care trebuie să conducă la situaţia în care toate motivele, exceptând disponibilitatea la înţelegere cooperativă, pot fi eliminate (iar problemele validităţii să poată fi despărţite de cele ale genezei). (p. 411-412)

Adevărul este „însușirea pe care o poate avea o judecată, produsă de o propoziție, de a reflecta adecvat o anumită relație dintre lucruri și evenimente” (Wald, 1986, p. 93). Normele juridice sunt formulate în așa fel încât să reflecte realitatea și să coordoneze comportamentul efectiv al indivizilor. Astfel, chiar dacă norma nu descrie ceea ce este, ci ceea ce ar trebui să fie, prescripția din conținutul ei trebuie să fie concordantă cu lumea reală și este necesar să poată fi pusă practic în aplicare. Adică să poată fi respectată, deoarece altfel nu are niciun sens instituirea ei. Adevărul corespondență reflectă în drept ideea că situația de fapt, petrecută într-un anumit raport social, a fost reținută corect de către autorități sau de către instanța de judecată, iar soluția aplicată reflectă atât legea, cât și realitatea exterioară. Desigur că, în anumite cazuri, se comit erori, iar situația reținută de instanță nu corespunde cu situația de fapt. Eroarea poate fi totuși înlăturată ulterior; ea nu este intenționată și nu trebuie confundată cu minciuna. „Minciuna se opune adevărului, eroarea îl precedă” (Tiutiuca, 2010, p. 57).

O altă teorie cu privire la adevăr este teoria adevărului coerență. Conform acestei teorii, „o propoziție este adevărată dacă nu intră în contradicție cu un sistem de judecăți anterior acceptate” (Mohorea, 2016, p. 54). Această accepțiune a adevărului se aplică atât în ceea ce privește sistemul normelor juridice care trebuie să fie coerent și lipsit de contradicții pentru a putea fi aplicat, dar și pentru propozițiile și judecățile care descriu situația de fapt supusă judecății. Norma juridică reglementează un raport social. Aplicarea dreptului implică o bună cunoaștere a situației de fapt. Atunci când o parte afirmă că i-a fost încălcat un drept și descrie ce s-a întâmplat, formulează susțineri cu privire la situația de fapt. Aceste susțineri, oricât de adevărate ar fi ele, nu pot fi luate în considerare de către instanță decât dacă sunt dovedite, probate. Probele trebuie să fie utile, concludente și pertinente. Ele trebuie să reflecte o situație de fapt posibilă, verosimilă, lipsită de contradicții interne.

Cea de a treia teorie cu privire la adevăr este teoria pragmatistă. Conform acestei teorii, adevărul e o idee care devine adevărată după ce este verificată și confirmată. Teoria adevărului corespondență pune accent pe ideea de contemplație,

de observare a lumii exterioare, iar adevărul coerență pe raționalitate, pe corectitudinea gândirii omenești. Din punct de vedere pragmatic, adevărul are o conotație profund utilitaristă.

Teoria semantică a adevărului afirmă că o propoziție este adevărată dacă ceea ce se afirmă în cuprinsul ei concordă cu starea de lucruri reală. Conform filosofilor care au dezvoltat această teorie, există o legătură intrinsecă între limbaj, realitate exterioară și adevăr, iar adevărul nu poate fi exprimat în absența limbajului.

Deoarece niciuna dintre aceste teorii nu reușește să răspundă în totalitate întrebărilor referitoare la esența și natura adevărului, în filosofia contemporană s-au dezvoltat noi teze referitoare la adevăr: adevăr consensual, adevăr – justețe etc. Jűrgen Habermas este unul dintre filosofii care a elaborat aceste noi teorii.

Habermas afirmă că adevărul nu poate fi redus la enunțuri sau propoziții. Adevărul este legat și de trăirile noastre, de scopurile noastre, iar „o teorie consensuală a adevărului trebuie, în consecinţă, să se refere nu numai la adevărul enunţurilor, ci, de asemenea, la justeţea ordinelor şi a aprecierilor" (Habermas, 1983, p. 418). Astfel, conform teoriei consensuale, o propoziție este adevărată dacă conținutul ei este acceptat de toți cei cu care ar purta o convorbire autorul propoziției. Mai degrabă adevărat este ceea ce credem cu toții că este astfel, decât ceea ce este adevărat în sens ontologic. În acest sens, Habermas afirmă că „este permis să susţin *p* despre *x*, dacă oricare alt om care judecă competent ar fi în această privinţă de acord cu mine" (Habermas, 1983, p. 209).

Astfel, această teorie se apropie mult de teoria adevărului corespondență, dar acceptă, în același timp, că adevărul este relativ la subiectul care gândește, acționează și urmărește anumite scopuri împreună cu membrii grupului său. Omul este în esență o ființă socială, iar ceea ce grupul de oameni convine la un moment dat că este adevărat are valoare de adevăr.

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Evoluția societății, a științei, tehnicii, dreptului și filosofiei a îmbogățit mult ideile noastre cu privire la adevăr, drept, norme, comunicare și viață socială. Prin crearea normelor sociale în general și a normelor juridice în special, devenim arhitecții propriei noastre lumi. Chiar dacă limbajul nu este perfect și nu permite o transpunere perfectă a ideilor în cuvinte, o formulare adecvată a normelor este posibilă. Realitatea juridică trebuie să reflecte în timp real și adecvat realitatea socială. Ritmul alert al vieții și multitudinea activităților umane au contribuit la formarea unor sisteme de drept interne și internaționale exterm de complexe și schimbătoare. În acest context este foarte important să devenim conștienți de

poziția fiecăruia dintre noi în societate și de relațiile cu ceilalți. Cei care concep și aplică dreptul trebuie să conștientizeze limitele limbajului, valoarea normelor etice și să ia rapid măsurile necesare pentru ca fiecare dintre noi să își poată atinge scopurile fără a-i leza pe ceilalți.

BIBLIOGRAFIE

Craiovan, I. (2017). *Despre drept și comunicare în spiritualitatea europeană*. Citit de la: https://lege5.ro/Gratuit/ge3dsmrzgy2a/despre-drept-si-comunicare-in-spiritualitatea-europeana/1

Del Vecchio, G. (1997). *Lecții de filosofie juridică.* București: Editura Europa Nova.

De Waal, F. (2019). *Suntem îndeajuns de inteligenți pentru a înțelege inteligența animalelor.* București: Editura Humanitas.

Dumitriu, A. (1984). *Aletheia, încercare asupra ideii de adevăr în Grecia Antică.* București: Editura Eminescu.

Gény, F. (2015). *Limbajul ca instrument al tehnicii juridice.* În D. Stoianovici (Ed.), *Logica și Dreptul* (p. 85 – 93). București: Editura Paideia.

Habermas, J. (1983). *Cunoaștere și comunicare* (A. Marga, W. Roth, & I. Wolf, traducători). București: Editura Politică.

Kant, I. (1998). *Critica rațiunii pure* (N. Bagdasar, & E. Moisuc, traducători). București: Editura IRI (lucrarea inițială apărută în 1781).

Mohorea, E. (2016). *Tipologia adevărului în filosofia contemporană*, Citit de la: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/3361/1/Mohorea_teorii.pdf

Russell, B. (2004). *Problemele filosofiei*. Bucureşti: Editura BIC ALL.

Tiutiuca, D. (2010). *Retorica și teoria argumentării.* București: Editura Prouniversitaria.

Van Hoecke, M. (2002). *Law as communication.* Oxford- Portland, Oregon: Hart Publishing.

Wald, H. (1986). *Expresivitatea ideilor*. București: Editura Cartea Românească.

Weinberger, O. (2015), *Discursul normativ și teoria raționamentului juridic.* În D. Stoianovici (Ed.), *Logica și Dreptul* (p. 139 -163). București: Editura Paideia.

Wittgenstein, L. (2001). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Bucureşti: Editura Humanitas.